

TEMELJI FILOZOFIJE

1. Rene Descartes: Meditacije

Rene Descartes je začetnik novoveške filozofije. Njegovo posebej pomembno delo so **Meditacije**, v katerih se avtor odloči najprej vse vzeti za dvomljivo in nato ponovno dognati, kaj je resnično in v kaj ni mogoče dvomiti. Delo je avtor razdelil na **šest meditacij**, smiselno po stopnjah dokazovanja. Pri pisanju se je avtor umaknil na samo in se poglobil vase ter v sebi tudi iskal gotovost. V svojem poročilu bom obnovila vsebino celotnih Meditacij.

V **prvi meditaciji** Descartes najprej predstavi svoj namen. Ugotovi, da se je marsikaj, kar je v življenju imel za resnično, kasneje izkazalo za lažno, kot na primer stolp, ki se od daleč zdi okrogel, a ko ga vidiš od blizu, ugotoviš, da je v resnici oglat. Zato se avtor vpraša, kaj je sploh tisto, v kar ni mogoče dvomiti. Torej za svoje delo uporabi metodični dvom, ki ga okrepi v treh stopnjah. Tako imenovani prvi val dvoma se tiče težje zaznavnih stvari v materialnem svetu, kot je gledanje od daleč ali poslušanje zelo tihih zvokov, skratka **zaznav, pri katerih se zlahka zmotimo**. Vendar avtor ugotovi, da **pa vendarle obstajajo zaznave, o katerih je nemogoče dvomiti**. Primer je občutek obleke na naši koži. A tudi to ni vedno resnično, se zave Descartes, in navede primer sanj. V sanjah se nam namreč zdi povsem resnično, da smo oblečeni, da se gibljemo na prostem, medtem ko goli ležimo v postelji. In če obstaja en sam trenutek, v katerem ne znamo ločiti sanj od resničnosti, za katerega se avtor zaveda, da obstaja, moramo potem vse trenutke postaviti pod vprašaj. Kako smo namreč lahko prepričani, da ni ravno ta trenutek tisti, ko sanjamo, a se nam zdi vse resnično? Ta drugi val dvoma Descartes **omili z navajanjem geometričnih spoznanj**. Če namreč bedimo ali sanjamo je dva in dva še vedno štiri in najdaljša stranica pravokotnega trikotnika še vedno leži nasproti pravega kota. In če tudi te trditve ne bi držale, so še bolj elementarne stvari, kot so barve, ki so navzoče tako v sanjah kot v resničnem svetu. Torej so vsaj barve absolutno resnične. A Descartes navede še tretji val dvoma, ki pravi, da nimamo nobene garancije, da ne obstaja nek nadvse mogočen zlobni duh, ki nas ves čas vara. Ki nam daje občutek, da obstajajo

barve in občutek, da je dva in dva štiri, medtem ko je v resnici pet. S tem tretjim valom dvoma Descartes zaključi prvo meditacijo in se znajde povsem na začetku.

V začetku **druge meditacije** Descartes najprej zapiše, da se je znašel v hudih dvomih, iz katerih se lahko izkoplje le, če najde neko točko gotovosti, nekaj, v kar ne bo moč dvomiti. To točko gotovosti najde v sebi, kajti ugotovi, da četudi ga vara nek zlobni duh, še vedno mora obstajati on, ki ga vara. Ali če je ves čas v zmoti, še vedno je on v zmoti. A kaj je on? V prvi meditaciji se Descartes zaveda le tega, da je misleča stvar. Telo je še dvomljivo, avtor kot misleča stvar pa zagotovo obstaja. Nato navede primer voska, ki je v enem trenutku trd in rumen, če pa ga približaš sveči, se začne topiti, spremeni obliko, barvo, a še vedno ostane isti vosek in ga tudi tako dojemamo. S tem avtor dokaže, da je misleča stvar bolj spoznatna od razsežne in da tudi vosek prepoznavamo bolj po njegovem bistvu kot po obliki, barvi in drugih lastnostih razsežnih stvari, torej ga zaznavamo z duhom in ne s čuti.

V **tretji meditaciji** se Descartes najprej vpraša, kakšen je kriterij za resničnost in ugotovi, da lahko smatramo za resnično tisto, kar smo spoznali jasno in razločno. In takšno jasno in različno je zaenkrat spoznal le dejstvo, da obstaja naša zavest in neki njeni akti. Te dejavnosti zavesti avtor razdeli na ideje, afekte in sodbe. **Ideje so pojmi, ki se na nekaj nanašajo, vanje ne sodi vprašanje**, ali to nekaj res obstaja, in kot take nimajo nobene veze z vprašanjem resničnosti ali lažnosti. Ideje Descartes še naprej klasificira na **prirojene (npr. matematične resnice), pridobljene (empirične) in pa narejene (npr. krilati konj)**. **Afekti so vzgibi duha, kot so strah, želje** in tako lažni afekt sploh ne more obstajati. Dokazali smo namreč, da duh obstaja, torej tudi vzgibi duha niso problematični glede na resničnost in lažnost. Sodbe pa so povezave med idejami in tu moramo biti previdni, kajti dve ideji sami zase ne moreta biti lažni, če pa ju postavimo v določeno razmerje, se zlahka zmotimo. Descartes nato poskuša najprej odpraviti tretji val dvoma in ugotovi, da to lahko naredi le tako, da dokaže, da obstaja nek neskončno dobri, popolni Bog, ki nas ne bi varal. Kajti če obstaja neskončen dobri Bog, ne more obstajati zraven njega še neskončno zloben varljivec zaradi nezmožnosti obstoja dveh neskončnosti. In tako se loti ontološkega dokaza za Božji obstoj, torej izhaja iz definicije Boga. Najprej postavi trditev, da je pojem Boga, ki ga imamo v mislih, pojem nekega nadvse popolnega bitja, ki ima vse popolnosti v najvišji možni meri. Bivanje oz. stvarni obstoj je ena izmed

popolnosti. Če ima torej Bog vse popolnosti, mu nujno pripada tudi stvarni obstoj, torej Bog biva.¹ S tem dokazom torej Descartes ovrže tretji val dvoma. **Tretja meditacija se zaključí z molitvenim sklepom.**

V **četrty meditaciji** se Descartes loti odgovora na vprašanje, od kod torej izvira zmeta, če obstaja nek nadvse popoln in dobri Bog, ki nas ne vara, kajti varanje ne sodi med popolnosti. Odgovori si s trditvijo, da naše zmote izvirajo iz prenašljenosti naše volje. Na ravni uma namreč dojemamo le definicije, zmeta pa nastane, ko prostovoljno združimo dva napačna pojma v neki trditvi. V človeku je namreč samovolja povsem dovršena in ker je neomejena, um pa omejen, prihaja do zmot, ker naša volja sega tudi na področja, ki jih z umom ne dojamemo. Človek ima torej možnost biti nezmotljiv, če je le dovolj potrpežljiv in se v primeru, da mu resnica stvari ni jasna, vzdrži vsake sodbe.

V **peti meditaciji** Descartes še enkrat dokaže obstoj Boga. Če namreč Bog obstaja, je večn, torej zmeraj biva. In če zmeraj biva, potem tudi obstaja. Tu Descartes ugotovi, da lahko pride do zmot le pri sestavljenih stvareh, Bog pa je povsem enovit, torej notranje nasprotje pri njem ni možno in se pri njegovi definiciji ne moremo znajti v protislovju. Če bi bila namreč definicija Boga lahko protislovna, ne bi mogli z njo dokazovati njegovega obstoja, tako pa Descartes upraviči svoj način. Descartes pa se je pri svojem dokazovanju zapletel v cirkulus², ki se ga zaveda in ga poskuša na koncu te meditacije tudi odpraviti. Zapiše, da je spomin na jasno in razločno spoznanje utemeljen z Božjo nevarljivostjo, torej če smo mi nekaj jasno in razločno enkrat spoznali, lahko drugič to spoznanje brez težav uporabimo brez novega razmisleka. Jasno in razločno spoznanje samo po sebi pa, kot hoče povedati Descartes, ne potrebuje Božje nevarljivosti kot pogoj³.

V **šesti meditaciji**, ki je hkrati tudi zadnja, se Descartes loti **odnosa med dušo in telesom**. Povzame prvi in drugi val dvoma ter se loti odpravljanja obeh. Najprej odpravi drugi val dvoma s trditvijo, da so zaznave budnosti tiste zaznave, pri katerih je vse

¹ Ta dokaz so kritizirali mnogi avtorji. Najtehtnejšo kritiko je postavil Immanuel Kant s trditvijo, da bit ni realni predikat in da torej ničesar ne doda pojmu. Dokaz sicer lahko poskušamo ubraniti s pomočjo Aristotela, ki enači popolnost z dejanskostjo, vendar ker Descartes izhaja iz bistva, ta obramba ni povsem korektna.

² Problem cirkulusa je v dejstvu, da je Descartes za kriterij resničnosti postavil jasno in razločno spoznanje. S takim kriterijem je dokazal obstoj Boga, vendar je ta obstoj hkrati pogoj za kriterij resničnosti. V predpostavki dokaza je torej Descartes zajel tisto, kar je dokazoval, zato njegov dokaz ni korekten.

³ To seveda ni res, Descartes se ne uspe rešiti cirkulusa.

povezano in izhajajoče eno iz drugega. V sanjah ni te popolne kontinuiranosti in v tem je razlika med svetom sanj in realnim svetom. Duša in telo sta povezana, kajti preko telesa duša zaznava zunanji svet. Napake pri čutnih zaznavah pa se lahko pojavijo zaradi nenatančnega zaznavanja ali zaradi bolezni in v obeh primerih jih lahko odpravimo, torej je tudi prvi val dvoma ovržen, **Descartes dokaže tudi obstoj čutnega sveta in tako zaključí s svojimi Meditacijami.**

Brez dvoma so torej Meditacije pomembno delo, ki pa ga skazi problem cirkulusa. Če namreč zaradi cirkulusa zavrnemo prvi dokaz za Božji obstoj, se celotno nadaljevanje Meditacij poruši in Descartes ostane na točki popolnega dvoma. Težavo bi lahko rešil tako, da bi točko gotovosti v sebi izenačil z Bogom, vendar tega ne stori. Sicer pa so Meditacije prijetno delo, ki odpira marsikatero vprašanje in nanj tudi odgovarja.

2. Platon: Poslednji dnevi Sokrata

Uvodni razgovor

Kraj dogajanja je Flius, mesto na Peloponezu. Ehekrates, vneti častilec Sokrata, prosi Faidona, ki je bil pri njem na obisku in je bil navzoč pri filozofovi smrti, naj mu opiše dogodke po Sokratovi obsodbi, zlasti kako je prebil svoj poslednji dan in kako je umrl.

Glavni razgovor

Faidon pripoveduje, kako so prijatelji vsak dan obiskovali Sokrata v ječi. Njegova ustmritev se je zavlekla zaradi 30 dnevnega praznika. Zadnji dan so prišli zgodaj, malo za tem ko so Sokratu sneli okove. Imel je še neugoden občutek od njih a je ta prehajal v ugodje. To mu je dalo misliti o razmerju med bolečino in ugodjem (opomba je zametek h kasnejšnjem razmišljanju o nasprotjih), in o tem da bi Ezop napisal basen o njunem odnosu če bi ga opazil. Sokrat v ječi tudi upesnjuje Ezopove basni, ker so ga do ukvarjanja s poezijo spodbudile neke sanje.

Sokrat omeni naj povabijo Euenta (nek pesnik, nima veze), da pride čimprej za njim če je pravi filozof, učenci pa to razumejo kot priporočitev samomora. Sokrat odvrne, da filozof

lahko kaže voljo do smrti, samomor pa je prepovedan ker je človek lastnina bogov. Poda primerjavo kako bi bilo če bi se ti ubil suženj. Kljub temu pa gre Sokrat rade volje v smrt, saj je prepričan, da te ne pomeni konca, ampak začetek drugega, boljšega življenja saj ima dušo za neumrljivo. Pravemu filozofu je samo do oblikovanja duševnosti, vse telesno pa zanemarja. Se pravi filozof si celo življenje prizadeva ločiti dušo od telesa (čuti ga zavajajo in ovirajo pri iskanju resnice), smrt pa pomeni le-to, in bilo bi nesmiselno če bi se v njo podal s strahom, saj mu pomeni izpolnitev vseh upov in želja in popolno umsko spoznanje. Sledijo dokazi da »duša biva tudi po smrti in ima neko aktivno živost in razumnost«.

Prvi dokaz

A. življenje je večno

Že staro izročilo pripoveduje o potovanju duš v Hades in spet nazaj. V naravi sleherno nastajanje in preminevanje sloni na prehajanju nasprotnega v nasprotno. Npr. Iz vročega mrzlo, iz hitrega počasno, iz majhnega veliko (hhhh), iz spečega bedeče in obratno. Ker sta življenje in smrt tudi taka nasprotka sledi da ker se iz živega poraja mrtvo, se mora tudi iz mrtvega porajati živo. Prehoda sta oživljanje in umiranje. Če bi vse potekalo le v eno smer bi na koncu nastopilo vesoljno mrtvilo. Ker pa to ni, je nujno, da iz mrtvega spet nastaja živo, torej duše umrlih bivajo.

B. anamneza

Učenje kot spominjanje, teorija o obnavljanju spomina. Tukaj uvede dve vrsti asociacij, ki sta v uporabi še dandanes: a) obujanje po časovnem in prostorskem sobivanju (se nam zdi da se je že zgodilo, da smo že bili na istem kraju) b) obujanje po podobnosti (vidim portret osebe in to mi vzbudi spomin nanjo). Opazovanje podobnih predmetov nas vodi k doznavanju idej kot »bitnosti po sebi«. Tako nam primer opazovanja dveh enakih kamnov zbuja predstavo »po sebi enakega«, to je ideje ki biva izven stvari, ker pa se ob zaznavi kake stvari spomnimo na drugo le če nam je ta znana, se nam more ta ideja

pojavit le če smo jo poznali preden smo prvokrat videli enake stvari (ok jest ne štekam) Torej naj bi imeli ideje o stvareh že pred rojstvom, takrat jih pozabimo, tekom življenja pa se jih spominjamo z opazovanjem čutnega sveta. Pripomba, da utegne človek ideje dobiti ob rojstvu je neveljavna zato, ker ne bi mogli ideje istočasno spoznati in pozabiti. **S tem Sokrat dokaže le življenje duše pred rojstvom, za njeno življenje po smrti pa še enkrat omeni dokaz o cikličnem porajanju živega in mrtvega, poda pa še en dokaz.**

Drugi dokaz

Enovitost duše

Strah, da utegne dušo ob ločitvi od telsea razpihati veter bi bil utemeljen, če bi bila duša snovno sestavljeno bitje (ki se lahko razstavi), ker pa je enovita je nerazstavna. Večna enakost s samim seboj pripada nesestavljenemu (ideje, duša, nevidno), večna preminljivost pa sestavljenemu (čutno, telo, vidno). Idej ne moremo dojemati s čuti temveč zgolj z razumom, duša pa jim je po svoji bitnosti enaka. Duša vlada telesu (še en razlog za njeno božansko bitnost), a se mu ne sme prepustiti v odvisnost, saj je njeno umovanje čisto le če se omejuje nase samo in je tako v družbi sebi sorodnih neminljivih idej. In nazadnje, če se sestavljeno telo po smrti dokaj dolgo razkraja, koliko večja je verjetnost da se razkroju ubrani nesnovna in nevidna duša. Sokrates potem še malo moralizira, da posmrtna blaginja doleti le čisto in razumno dušo, s čutnimi nasladami oskrunjene pa tavajo po grobiščih in si iščejo kako svojim lastnostim primerno telo, verjetno živalsko, kakšna vsaj povprečno vrla pa lahko pristane tudi v človeškem.

Bivanje med bogovi je rezervirano le za tiste, ki zanemarjajo vse v zvezi s telesom in težijo zgolj k čistemu spoznavanju resnice. To so kakopak filozofi, katerih življenje je neprestana priprava na smrt.

Tehtni ugovori

A. duša je harmonija

Simias: Če je telo stvarno duša pa ne to še ne pomeni, da ta traja dlje. Tudi plunka je stvarna harmonija pa je nesnovna, vendar nihče ne more trditi da biva dlje kot glasbilo. Duša pa je neke vrste harmonija, izraz harmoničnega razmeja med sestavinami telesa. Če strune potrgaš harmonija premine, plunka in strune pa še bivajo; če se razmerje v telesu sprevrže zaradi bolezni je harmoničnosti, torej duše konec, telo pa še traja. Good point Simio.

B. duša je dolgoživa

Kebeš: duša živi dlje kot telo vendar ne večno. Tako kot tkalec zamenja več oblek, zadnja pa ga preživi, tako duša ponosi več teles, zadnje pa traja dlje mimo nje, ker duša zaradi mnogih inkarnacij polagoma oslabi.

Zavrnitev Simia

Glede na prejšnje dokaze, ki jih sprejema tudi Simias, duša obstaja že pred telesom, harmonija pa nastane šele po sestavi glasbila. (ampak a ni harmonija tudi ideja? Emm..je sumljivo tole) Dalje je harmonija odvisna od sestavnih delov duša pa ni nikoli bolj ali manj duša. Duša je dobra ali zla, če bi bila harmonična bi bi morale biti vse duše dobre. Duša gospoduje telesu in se često upira željam in strastem, harmonija pa nima vodstva nad glasbilom ampak obratno.

Sokrates in prirodna filozofija

V mladosti je prebiral prirodno filozofijo, in s tem iskal jasen pogled v vzroke nastajanja, bivanja in preminevanja. Ker pa se je ta naslanjala na stvarne in mehanistične razloge ji je dal slovo in prišel do prepričanja, **da je le v idejah vzrok stvarjem in da so ideje edino nevarljivo merilo resničnemu.**

Tretji dokaz

Duša pravir življenja, torej nesmrtna

Idejo so pravi vzrok lastnostim vseh stvari: npr. Lepota da so stvari lepe. Nobena ideja se ne more združiti s svojim nasprotkom: ali se mu umakne ali pa premine v njem. Duša ni neposredni nasprotek smrti, pač pa je neločljivo združena z idejo življenja, ki je neposredno nasprotje smrti; zato tudi duša ne daje smrti do sebe ampak se ji umakne cela in neokrnjena: potemtakem je nesmrtna saj mimo smrti ni načina, po katerem bi mogla propasti.

Duša po smrti

Torej je človekova naloga, da skrbi za dušino usodo po smrti, saj mora tam stopiti pred sodnike, ki ji po njenih kvalitetah določajo način nadaljnega življenja.

Sokratova smrt

Na koncu poroča Faidon o zadnjih ukrepih v ječi in o smrti Sokrata.

3. John Stuart Mill: O svobodi

Delo J.S. Milla "O svobodi" nastane v obdobju intenzivne razprave o reformi britanskih vladnih institucij. Mill zagovarja politično življenje, kar pomeni, da zagovarja individualno svobodo, odgovornejšo vladavino, učinkovito vladno upravljanje in nenazadnje – zagovarja demokracijo (demokratizacijo politike pojmuje podobno kot Rousseau kot bistven mehanizem moralnega razvoja).

Če povzamemo delo "O svobodi" v naslednjih alinejah:

- Poudarja pomen širjenja individualnih sposobnosti
- Mnenje glede vmešavanja politike v življenje posameznika = nujno, vendar ne sme iti za samovoljno in sebično vmešavanje; v svobodo drugega posameznika se lahko vmešamo le, če želimo preprečiti škodo drugim+samozaščita

- Mill je prvi, ki omeni svobodo misli, občutkov, razpravljanja, objavljanja, prizadevanja, združevanja in povezovanja
- Kritizira absolutistično državo zaradi njene neučinkovitosti&nepraktičnosti&nezaželjenosti ("vsak pol. sistem, ki posameznika oropa možnega glasu pri njihovi lastni usodi ogrozi soc. pravičnost ter spodkoplje dostojanstvo"). Tako poudari pomen demokratične predstavniške vlade (ljudje skozi svoje periodično izvoljene kandidate izvršujejo vrhovno nadzorno oblast), ki jo obravnava kot bistven pogoj za svobodne skupnosti in napredek.
- Zagovarja močno demokracijo; potegne tudi ostro ločnico med birokracijo in demokracijo
- Po Millu se v sodobni družbi ne more obravnavati ideja polisa (ne moreš vladati sam sebi ali upravljati preko javnih zborov) – čas, kraj, število...
- Predlaga, da bi imeli nekateri večji vpliv na vladanje kot drugi (pluralni sistem volitev – vsi en glas, pametnejši več!)
- Pri pol. participaciji Mill upošteva ženske (npr. Hobbes, Locke, Rousseau menijo drugače – ženske naj nimajo volilne pravice); meni, da je podrejenost žensk ostanek starega sveta; ni mogoče udejaniti demokracije, sreče, svobode dokler obstaja neenakost spolov
- Svoboda mišljenja, razpravljanja in delovanja so nujne za razvoj neodvisnega duha in avtonomne sodbe (torej člo. razuma)
- Zavzema se za neodvisno civilno družbo z najmanjšo mero državnega vmešavanja (kljub temu kritičen do neenakih dohodkov, bogastva, oblasti...)

4. J.J.C. Smart: "Ali ima robot lahko svobodno voljo?"

J. J. Smart se v svojem pisnem sestavku loti dokazovanja dejstva, da je vprašanje gole naključnosti ali determinizma nepomembno vprašanje za vprašanje svobodne volje. Še več, Smart namreč pravi, ne le, da svobodna volja in determinizem nista nezdružljiva,

nek dober približek determinizmu na mikronivoju je celo potreben za obstoj svobodne volje.

Svoje domneve začne utemeljevati z naslednjim primerom: "Denimo, da je 20 prostih mest, računalnik pa izbere 19 kandidatov. Za zadnje, dvajseto mesto sta dva enakovredna kandidata. Zadnji je zato izbran s pomočjo naključnostnega mehanizma. Denimo, da sta Kovač in Novak kandidata, med katerima se po vseh merilih, ki so na voljo, stroj ne more odločiti. Naključnostni mehanizem je tak, da je verjetnost izbora za vsakega kandidata 50:50. Pri storju A je mehanizem ruleta, na kateri je električni stik. Če se kolo rulete nasproti fiksnemu električnemu stiku zaustavi na rdečem polju, to povzroči, da stroj izbere Kovača, če pa se zaustavi na črnem polju, je izbran Novak. Pri stroju B je naključnostni mehanizem t.i. Geigerjev števec v bližini majhne količine radioaktivne snovi, tako da je verjetnost 50:50, da bo števec reagiral v n -ti sekundi po tem, ko začne stroj delovati, kjer je n liho število in verjetnost 50:50, da bo števec reagiral v m -ti sekundi po tem, ko začne stroj delovati, kjer je m sodo število. Če je Geigerjev števec aktiviran po s sodem št. Sekund, stroj izbere Novaka." Stroj A lahko tako opazujemo kot deterministični stroj, saj njegovo obnašanje lahko opišemo z dovolj dobrim približkom s sredstvi klasične fizike. Stroj B pa je indeterminističen, saj je njegov izbor Kovača odvisen od determinističnega kvantno-mehanskega efekta. Smart meni, da četudi so naši možgani deterministični stroji (gre za približek) ali pa naj vsebujejo mehanizme "čistih naključij", ne v enem ne v drugem primeru niso zato nič manj in nič bolj posestniki svobodne volje.

Rekli bi lahko, da v svobodnem izboru ravnamo zaradi razlogov, ne pa zaradi vzrokov, ravnanje po razlogih pa ni niti povzročeno niti ni zadeva čistega naključja – Smart-u se zdi slednje neinteligibilno, saj stroj, ki je izbral dvajsetega kandidata s pomočjo kvantno-mehanskega naključnostnega mehanizma, tega ni napravil zaradi nekega vzroka, ampak, ker je bil sprogramiran tako, da je to storil iz golega naključja. Strojevo ravnanje je bilo tako programirano, mi ljudje pa ravnamo svobodno – vendar, ali nismo tudi mi sami programirani? Na osnovi genetski lastnosti, skupaj z vplivi okolja – že, ko smo bilo še v stanju embria in od takrat dalje – je vzročno določeno, da imajo naši možgani določeno zgradbo. Torej računajo na določene načine. Ljudje z določeno zgradbo možganov bodo sprejemali take in take odločitve, ljudje z drugačno zgradbo

možganov pa drugačne. Smart nam pove še, da če gledamo iz nazora, da smo v glavnem deterministični stroji, sledi, da nimamo svobodne volje, potem lahko priznamo, da je temu zares tako, da zares nimamo svobodne volje v smislu, na katerega meri zgoraj navedeni ugovor.

5. J.J. Thomson: "V zagovor abortusa"

Večina nasprotovanj abortusu temelji na predpostavki, da je fetus oseba, kar pa ni dobro argumentirano, saj ne moremo nikakor vedeti natanko kdaj fetus postane oseba ker je to dolgotrajen proces.

Thomsonova meni, da ne smemo fetusa smatrati kot osebo takoj po spočetju, ampak šele v kasnejših fazah razvoja.

Zaradi argumentacije pa je pripravljena sprejeti dejstvo, da so fetusi osebe že od začetka. Tako ugotovi, da ima fetus pravico do življenja, ki je večja od materina pravice odločanja o svojem telesu, torej ni prav ubiti fetusa s pomočjo splava.

Kot proti primer navede slavnega violinista, ki pade v komo, mene oz. tebe pa skupnost glasbenih navdušencev prisili, da si 9 mesecev »priklopljen« na njega in ga tako ohraniš pri življenju. Če to storimo je to zelo lepo dejanje, nikakor pa tega nismo dolžni storiti. Omeni še primer posilstva in to, da je težko sprejemljivo da ima način spočetja vpliv na fetusovo pravico do življenja.

1. Ekstremni nazor: Splav je vedno napačen, tudi če reši materino življenje. Kar pa ni tako preprosto saj ima tudi mati pravico do življenja. Ima pa tudi pravico do tega kar se dogaja z njenim telesom tako da to dvoje skupaj lahko premaga fetusovo pravico do življenja in splav upraviči. Ekstremni nazor potrebuje naslednje argumente: abortus je direktna usmrtitev otroka, če ne naredimo nič pa mater le pustimo umreti. Ubiti fetus bi pomenilo ubiti nedolžnega otroka, to je pa vendar narobe, torej nas to pripelje do začetne trditve.

2. Ublažitev ekstremnega pogleda – dovolimo splav da si mati reši življenje, vendar le če ga opravi sama. To ni primer dveh stanovalcev v premajhni hiši, saj je mati lastnica »hiše«.

3. Mati ni v življenjski nevarnosti. Otrokova pravica do življenja je manjša le od materine. Tu se je treba vprašati kaj sploh so pravice in o njihovih konfliktih. Kako otrokova pravica do življenja omejuje materino svobodo. Pravica do življenja vključuje da je nekemu dano vse kar potrebuje za preživetje. A če sem npr. smrtno bolan in edino kar me lahko reši je »Henry Fonda's cool touch on my forehead« ,bi bilo zelo lepo od njega, če bi priletel naokrog, ni pa to nikakor njegova dolžnost. To se spet nanaša na primer slavnega violinista je pa tudi v popolni kontradikciji s Spider-Manovim sloganom »With great power comes great responsibility.« in zato popolnoma nesmiselno.

Tako avtorica ugotovi, da pravica do življenja vendar ne vključuje vsega kar rabimo za preživetje.

4. Naprej se sprašuje o pravici do življenja kot pravici, da nas nekdo ne ubije. Spet violinist, ki nima pravice, da ga ne ubijemo. S pomočjo tega ovrže postavko, in uvede nov pogled, da pravica življenja temelji na tem, da nas ne sme nekdo neupravičeno ubiti. Zdaj morajo nasprotniki abortusa utemeljiti, da je ta nepravilčen. Morda bi bilo to dejanje res nepravilčno saj ima fetus pravico uporabljati materino telo. Pa vendar, mati ni dala te pravice fetusu, saj mu je ne more dati, ker je sam obstoj fetusa pogojen s tem, da uporablja materino telo. Lahko tudi argumentiramo, da ima mati odgovornost zaradi vloge, ki jo je imela pri samem nastanku fetusa, kar je pa nemogoče v primeru posilstva. Ali pa ženska, ki noče otrok, lahko postori vse možne preventivne ukrepe, ki pa vendarle lahko odpovejo. Avtorica ugotovi, da so nekateri abortusi vendarle nepravilčna ubijanja nekateri pa pač ne, in pri temu ostane.

5. Primer fantka, ki dobi škatlo čokoladic, ki bi jih morda moral deliti s sestro, vseeno pa sestra nima pravice do teh čokoladic. Vztrajati pri tem, da sestra ima pravico do čokoladic bi pomenilo da ne vidimo razlike med navedenim primerom in tem, da bi bile čokoladice dane obema otrokoma, brat pa bi si prilastil vse čokoladice.

Bistvo članka o abortusu: da je nesmiselno prepovedati splav, zato ker imajo ženske same pravico do odločanja o svojem telesu, otrok je le "gost" v njihovem telesu, one niso dolžne skrbeti zanj. Pravi umor je šele takrat, kadar se otrok že rodi, med nosečnostjo pa ne. Četudi materino zdravje v primeru poroda ni ogroženo, ima vseeno pravico splaviti.

Avtorica primer nosečnosti, ki si je ne želimo (torej želimo splavit), primerja s tem, da je to isto, kakor če bi imeli nekoga (violinista konkretnje, ne vem zakaj) prisilno privezanga na svoja ledvica, pa bi nam prepovedal odrešit se tega človeka, zato ker bi on pač umrl.

Tako kakor je nesmiselno, da nam ukazujejo da moramo njega preživeti (pa čeprav nismo hotli da si deli naša ledvica, ki ga sicer ohranjajo pr življenju), je nesmiselno da nam prepovejo da se odrešimo nekoga, pa čeprav ga s tem ubijemo, saj s tem rešimo sebe, poskrbimo zase (kar je naša temeljna pravica).

6. D. Hume: Dialogi o naravni religiji

Kontekst

David Hume, zaprisežen ateist v obdobju razsvetljenstva v Angliji. Njegov dvom je bil utemeljen z razsvetljensko idejo o prevladi razuma. Menil je, da vse svoje vedenje o svetu dobivamo le na podlagi izkušenj. Tako je se je spraševal, ali nam naše izkušnje s svetom dajo dovolj dokazov, da lahko neki zadevi pridemo do dna. Če nam izkušnje dajo dovolj dokazov, potem so prepričanja utemeljena in racionalna, če ne pa ne. To botruje njegovem dokaj ozkoglednem pristopu v pričujočem delu. Osredotočil se je samo na en argument o obstoju boga, argument načrta (»the argument from design«), ki je kot dokaz za obstoj dobrodelnega in inteligentnega boga podal red in lepoto našega vesolja. Logično je, da se je Hume odločil ukvarjati ravno s tem argumentom, saj temelji na dokazih, in se spraševal če je le-teh dovolj.

Med svojim raziskovanjem verskih prepričanj se je moral spoprijeti s tremi različnimi vrstami mislecev 18. stoletja, vsak od katerih je predstavljen kot lik v besedilu. To so:

- empirični teisti: podpirajo argument načrta, verjamejo, da lahko z opazovanjem sveta pridemo do znanja tako o obstoju kot tudi o naravi boga (najbolj znan je bil Sir Isaac Newton)
- ortodoksni kristijani: menijo, da so človeške intelektualne zmožnosti prešibke, da bi nas pripeljale do kakršnekoli resnice, zato moramo opustiti razum in sprejeti nekatere resnice na podlagi vere. (Pascal)

- skeptiki: niso zadovoljni z nobeno od teh možnosti.

Povzetek

Stvar se torej vrti okoli dialoga treh likov. Prvi je Demea, ki zastopa ortodoksne vernike in meni, da ne moremo nikakor spoznati božje narave s pomočjo razuma. Pravzaprav je ne moremo sploh nikoli spoznati, saj je preveč kompleksna za kapaciteto človeškega dojemanja. Philo, filozofski skeptik, se strinja, da je bog nedojemljiv.

Tretji je Cleanthes, ki zagovarja svoje empirično stališče na podlagi argumenta o načrtu. Ta naj bi deloval na podlagi podobnosti: 1) Svet je podoben natančno uglašnemu stroju. 2) Vsi stroji k jih poznamo so narejeni s pomočjo inteligence (človeške). 3) Torej, svet mora biti tudi plod inteligence (božje). Tako ob opazovanju sveta vidimo da je božja inteligenca podobna človeški, vendar popolnejša. To je najboljši poskus utemeljevanja vere z razumom, ki pa ga Hume poskuša spodkopati.

To naredi skeptik Philo, ki poskuša prikazati argument načrta kot napačen, saj naj bi le-ta temeljil na podobnostih (stroj – vesolje), ki pa so šibke torej je tudi vsakršno izpeljevanje iz tega šibko. Drugič, vesolje in stroj si nista podobna saj ne sobivata neodvisno eden od drugega, ampak je stroj del vesolja ta je pa celota.

Philo argumentira tudi, da ni res da je ves red povzročila inteligenca, ki bi jo lahko zaznali. Na primer red, ki ga najdemo v organskih telesih je rezultat ploditve in vegetacije. Samo zato ker na svetu prevladuje red, to še ni razlog da bi razmišljali o nekem inteligentnem načrtu. Na koncu še poda, da induktiven argument (tj. argument, ki temelji na dokazih), kot je argument načrta, potrebuje ponovitev pojava, ki ga obravnava, se pravi več ponovitev vzroka in posledice. Pričujoča vzrok (bog) in posledica (vesolje) pa sta edinstvena.

Philov naslednji napad je malce drugačen. Pravi da smatranje boga kot inteligentnega načrtovalca ne mora razložiti redu na svetu. Enako težko bi bilo razumeti kako so božje misli naredile red ali pa kako je materialni svet sam vir tega redu. V vsakem primeru se moramo spraševati kako in zakaj, torej s postavitvijo boga kot inteligentnega oblikovalca nič ne pridobimo.

Philo trdi, da ne moremo iz argumenta načrta nič sklepati, sploh ne tistega kar bi si želeli. Tudi če ta argument velja, nam narava ne more dati nobenih dokazov o naravi boga (npr. da je večen, popoln, samo eden).

Philo tudi opusti primerjavo vesolja s strojem, ki se mu zdi preveč naključna, kot boljšo pa poda žival kot vesolje in boga kot njeno dušo.

Do sedaj je debata zadevala božje naravne lastnosti – njegovo popolnost in večnost.

Philovi najmočnejši in najbolj znani argumenti pa zadevajo božje moralne lastnosti (npr. njegovo dobroto), in se sprašujejo če je le-te mogoče ugotoviti s pomočjo opazovanja sveta. Skupaj Demea in Philo naslikata podobo vesolja, ki je v velikem kontrastu s Cleanthesovo idejo o harmoničnem stroju. Pravita namreč, da je naš svet prezira vreden kraj, poln zla. Če je svet stroj, je njegov edini cilj golo preživetje posamezne vrste, ne pa da bi katerakoli vrsta bila srečna. Glede na to koliko slabega je na svetu, ne moremo trditi, da je bog neskončno dober, moder in mogočen. Pravzaprav iz dokazov, ki nam jih ponuja svet ne moremo niti sklepati, da je sploh dober (lahko bi preprečil zlo, pa ga ne), moder (sploh ne ve kako vladati svetu) ali mogočen (rad bi preprečil zlo pa ga ne more). Če bi gledali naravne dokaze (čemur pa Philo nasprotuje), bi lahko sklepali edino da je bog neutralen.

S tem Philo že popolnoma zavrže argument načrta, v zadnjem poglavju pa naredi misleni preobrat in ga sprejme. Razglasi, da je popolnoma očitno, da ima red sveta za seboj neko inteligenco, ki je podobna človeški. Prava točka ne strinjanja, pa je kako velika je ta podobnost; kar loči vernika od ateista je samo prepričanje kako podobna sta si človek in bog (antropomorfizem – smatranje boga v človeški obliki). Philo nato napade organizirano cerkev kot nekaj moralno in psihološko slabega in spodbuja samo k sprejemanju prave vere (tj. filozofskega verovanja v neko višjo silo). Filozofski skepticizem je torej edina pot do pravega krščanstva, saj nas prisili v razodetje s spodkopavanjem vere s strani razuma. In samo s pomočjo razodetja lahko častimo boga na pravi način. Vendar je dvomljivo, da je ta zadnja izjava izraz Humovega pravega prepričanja, saj je bil zloglasen ateist in velik sovražnik organizirane cerkve.

7. M. Weitz: "Vloga teorije v estetiki"

Estetska teorija je po Weitzu zmotna zato ker je glavna trditev, da je umetnost podvržena resničnim definicijam. Weitz govori o različnih estetskih teorijah in jih kritizira. Njegov namen je da bi presešel te že izrečene kritike estetskih teorij in da bi izrekel bolj osnovno kritiko, saj je estetska teorija jalov poskus definicije tistega kar mora biti definirano...Pojem umetnosti razglasi za odprt.

8. P. Feyerabend: "Teze za anarhizem" (dod.lit.)

Anarhizem je splošen izraz, s katerim opisujemo različne politične filozofije in različna politična gibanja, ki zagovarjajo odstranitev hierarhije in vsiljene avtoritete. Te filozofije opredeljujejo anarhijo kot družbo, temelječo na prosti volji sodelovanje politične svobode posameznikov. Filozofska anarhistična ideja ne odobrava kaosa ali anomalije — z "anarhijo" opisuje naravo človeških odnosov, ki so namenoma ustanovljeni in vzdrževani. Medtem, ko sta individualna svoboda in odpor proti državi prvotni težnji anarhizma, večina anarhistov vztraja, da je anarhizem veliko več kot to. Med različnimi anarhističnimi političnimi filozofijami obstajajo velike razlike, tako da se tudi skupine z zelo drugačnimi pogledi včasih smatrajo za anarhistične. Na to, da so mnjenja zelo različna, kažejo različna mnjenja o vlogi nasilja v vzgojnem anarhizmu, izbiri najprimernejšega ekonomskega sistema, odnosi med tehnologijo in hierarhijo, interpretacije egalitarnih idej, in zaželenost različnih organizacij.

Anarhija dobesedno pomeni pomanjkanje hierarhije. Pogosto je izraz anarhija uporabljen za "brez-zakonsko stanje ali politični nered", ki pa se pravilno imenuje anomalija. Taka uporaba besede vsiljuje široko definicijo: po navadi vsako situacijo v kateri ni mednarodno priznane vlada, imenujemo anarhistična situacija. Aktualen primer je politično stanje v Somaliji, v kateri vlada kaos. Vendar pa anarhija v anarhističnih filozofijah pomeni ali "anarhistično družbo" (družbo v kateri se posameznikov ne omejuje) ali, bolj široko, vsak odnos ali niz odnosov, ki kažejo na pomanjkanje hierarhije. Le redki anarhisti bi imeli stanje v Somaliji za primer "anarhije". Omenjeno stanje, bi za večino bila oblika despotizma, za katero je značilna brutalna uporaba sile s strani samoklicanih voditeljev. Anarhisti prav tako ne verjamejo v tezo, ki pravi, da "...anarhija vodi

v despotizem ... despotizem vodi v anarhijo...", kot je zapisala Jean-Francois Revel v knjigi Democracy against Itself. Anarhistične teorije imajo načelne kritike vlad kot omejitvev, vizije družbe brez vlade, in način kako doseči tako družbo. Podrobnosti politike, ekonomije in družbe organizacij anarhističnih družb se razlikujejo med različnimi smermi anarhističnih političnih mišljenj, kot tudi predvideni načini za doseg le-teh. Vse anarhiste pa združujejo najosnovnejša načela, kot je ne-hierarhičnost (v anarhistični družbi ne obstaja nikakršna družbena hierarhija) in njene izpeljanke, na primer načelo enakopravne odločujoče moči (vsi imajo enako močno mnenje; če ima kdo več moči, se ustvari hierarhija). Pomembno dejstvo je, da anarhisti niso proti organizacijam samim, ampak proti njihovem omejevanju. Anarhisti zato podpirajo delavske svetove, splošna zborovanja, kolektive ter federacije in mreže različnih organizacij, katerih cilj je izvajanje akcij, reševanje problemov, tudi za voljo proizvodnje in potrošnje. Zgodovinsko je bil izraz "anarhist" uporabljen kot žaljivka političnim nasprotnikom in je pomenila "advokatski kaos". Primer so bili t.i. "Razjarjeni" v Francoski revoluciji, ki so jih nasprotniki imeli za anarhiste. Ti levičarski politiki so zagovarjali družbeno enakost in splošno volilno pravico. Še dandanes mnogi odpisujejo družbena gibanja kot "anarhistična", v očeh mnogih pa ta izraz še vedno poraja sliko "terorista" ali kakega drugega zločinca. Čeprav anarhisti take vrste obstajajo, pa so mnenja o uporabi nasilja v anarhizmu zelo deljena, od podpornikov nasilja v samoobrambi do tistih, ki vsako nasilje vidijo kot poizkus uveljavljanja hierarhije.

In še za konec, če namesto zaključka navedem besede Paula Feyerabenda, ki v svojem spisu Teze za anarhizem, anarhizem formulira kratko in jedrnato: "Anarhizem nasprotuje obstoječemu redu, ta red hoče uničiti ali mu ubežati."

9. R. Taylor: "Usoda"(dod.lit.)

V naslovu omenjeno besedilo ima govora o nepremagljivem vplivu usode ter o fatalizmu, ki je prepričanje o vdanosti v usodo. Avtor definira fatalizem kot prepričanje, da karkoli se zgodi, je to neizogibno. Pravi, da je potek človeških življenj v veliki meri odvisen zgolj od naključij na katere nimamo nobenega vpliva. Na primer kraj našega rojstva in bivanja, naš značaj in inteligenca, naš spol, naši prijatelji, naša družina.

Fatalizem pa poudarja predvsem našo nezmožnost vplivanja na stvari, ki se bodo zgodile, saj to dokazuje že zgolj trditev, da se bodo zgodile.

Osebnostno se s teorijo fatalizma dokaj strinjam in preden sem se sploh seznanil z dotičnim tekstom sem že velikokrat sam prišel do podobnih razmišljanj in zaključkov, a vendar imam tudi nekatere pomisleke. Ljudje smatramo preteklost kot nekaj konkretnega, nekaj resničnega, saj imamo dokaze in osebno tudi spomine, da je res obstajala. Prihodnost pa si večinoma predstavljamo kot nekaj neotipljivega, neresničnega, skupek različnih možnosti. Pa vendar je prihodnost popolnoma enako realna kot preteklost. To bi najlažje ponazoril če bi čas prikazal kot dimenzijo in ga primerjal s prostorom. Torej, jaz se nahajam na točki A, v Ljubljani, točka B je naprimer New York, točka C pa Tokio. Ko stojim na točki A, ne vidim točk B in C, vendar kljub temu ne morem dvomiti v njuno resničnost, saj sta realni. Popolnoma enako lahko opišemo čas. Smo na točki A, v sedanosti, B je preteklost, C pa prihodnost. Tudi tukaj velja isto kot pri prostoru, čeprav ne vidimo točk B in C iz našega vidika, nista nič manj resnični kot sedanost, sploh če gledamo na večnost kot celoto. Preteklosti in prihodnosti sta torej zgolj relativna pojma, ki sta si popolnoma enakovredna. Za lažjo ponazoritev si predstavljajte, da bi čas nenadoma začel teči nazaj in bi ta dva pojma zamenjala vlogi.

Ideja fatalizma popolnoma zavrača vpliv človekove svobodne volje, kar zna biti precej zastrašujoča misel. Pa vendar, človek ima na izbiro veliko možnosti, a na koncu vedno izbere eno od teh. Osebnostno menim, da je avtorjevo prepričanje v nepomembnost svobodne volje malce pretirano. Resda lahko izberemo le eno od ponujenih možnosti, resda je prihodnost že napisana, a vendar sami odločamo o svojih dejanjih in tako na nek način krojimo svojo usodo, čeprav vsemogočni bog že ve celoten potek naših življenj.

Da nadaljujem kjer sem ostal, moja naslednja opazka leti na to, da fatalizem smatra čas zgolj linearno, kot ravno črto, kar je zelo staromodno. Nobenih razvejanj, nobenih lupingov, nobenih krivulj. Bolj primeren prikaz bi bil kot drevo: deblo je preteklost, tam kjer se deblo cepi v dve veji je sedanost, prihodnost pa je razraščena krošnja. S tem ne zavračam teorije, ampak bi jo rad malce dopolnil, saj je možno da usoda ni ena ampak da jih je več. Če vzamemo primer, da recimo hodim početi in pridem do razpotja in nastopi odločitev ali bi šel levo ali desno. Grem levo ker je tako usojeno. Pa vendar, morda je

tako samo v tej realnosti, vendar se tu odcepi neko paralelno vesolje kjer sem šel desno. Morda tak vzporeden svet obstaja za vsako stvar, ki bi bila lahko drugačna kot je. In za vsako kombinacijo stvari, ki bi se lahko zgodile drugače. Torej pridemo do neskončnega števila kombinacij in vzporednih vesolij, ki jih lahko pozna samo bog, če seveda predpostavimo da obstaja. Tak prepleten sistem usod veliko bolj ustreza kompleksnosti obstoja kot pa ideja o ravni črti. Seveda pa mi hodimo samo po eni od teh poti, in tu se lahko vprašamo ali je ta pot res že vnaprej določena, kar me pravzaprav pripelje spet nazaj na začetek.

Za konec velja omeniti še primer Ozma, ki ga avtor omenja v tekstu. Ozmo je dobil v roke knjigo svojega življenja, ki jo je pisarju narekoval sam bog. In ko je Ozmo hotel preprečiti svojo smrt kakor je bila opisana v knjigi, jo je ravno s tem dejanjem povzročil. To takoj vzbudi asocijacijo na sceno v zdaj že legendarnem filmu Matrica, ko Neo pride do prerokinje in mu ta reče »Ne skrbi zaradi vaze.«

Neo se začudi: »Katere vaze?«, se obrne da bi pogledal okrog in s tem prevrne vazo na tla. Nato prerokinja omeni, da se bo kasneje ubadal z vprašanjem, ali bi razbil vazo tudi če mu ne bi nič rekla. Po fatalističnem principu bi to misel popolnoma izključili, saj je bilo to kar mu je povedala usojeno in vsa vprašanja v stilu »kaj če?« odpadejo. Skoraj identično sceno lahko zasledimo tudi v Mitu o Ojdipu. In kljub vsem fatalističnim teorijam se lahko na koncu vprašamo, ali bi Ozmo končal tako kot je, če v roke ne bi dobil nesrečne knjige.